

Habitualization and Legitimization of New Educational Practices among Modern Students: Management of Self Educational and Career Activities under the Conditions of Russian-Ukrainian War

UDC 316.74:37-057.875(477)"364"

DOI: <https://doi.org/10.15421/1726155>**Kalynyak Oryslava**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0003-1174-9132>, oryslava.kalynyak@lnu.edu.ua**Kozachenko Olha**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0009-0001-4745-5374>, olha.kozachenko@lnu.edu.ua*Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Ukraine)*

Abstract.

Relevance. The article examines the specifics of the perception, and legitimization of new educational practices in the higher education system of Ukraine under the conditions of the Russian-Ukrainian war. The social construction of reality, theory by P. Berger and T. Luckmann, was chosen as the theoretical framework, adapted to explain the dynamics of the modern educational space through the interconnection of the categories of legitimization and habitualization. The Purpose. The purpose of the study is to test the author's concept regarding the relationships between the processes of legitimization and habitualization in the field of higher education based on the analysis of empirical data on the management of own educational and career activities by modern Ukrainian students.

Results. During the analysis of data from the author's online survey of higher education students in Lviv (2024, n=470), the impact of objective factors (gender, year of study, actual and preferred learning formats) on the habitualization of new educational practices was evaluated. It was found that formal education remains relevant for modern students; proponents of full-time education are more responsible in acquiring education, while distance-learning students demonstrate less engagement in studying, yet compensate this through non-formal education tools. The patterns of combining studying and employment were characterized (42% of respondents have work experience outside their specialty, and 29% work within their future profession, with employment intensity expectedly increasing in senior years).

Conclusions. It was demonstrated that under modern conditions, a new type of student has emerged, for whom formal education remains effective, but only if combined with non-formal education, employment, and social activism. The habitualized actions of students regarding the management of their own time and career are gradually transformed into officially recognized institutional norms of higher education (systems of additional points for self-education and extracurricular activity, individual curricula for those employed within their specialty, etc.), which provides grounds to substantiate the transition of habitualized practices to a new level of legitimization.

Keywords: higher education, habitualization, legitimization, educational and career activities, codification, students, Russian-Ukrainian war

Габітуалізація та легітимація нових освітніх практик в середовищі сучасних студентів: менеджмент власних освітньо-кар'єрних активностей в умовах російсько-української війни

Калиняк Орислава, Козаченко Ольга*Львівський національний університет імені Івана Франка (Львів, Україна)*

Анотація.

Актуальність. У статті розглянуто специфіку прийняття та визнання нових освітніх практик в системі вищої освіти України в умовах російсько-української війни. Теоретичним підґрунтям обрано концепцію конструювання соціальної реальності П. Бергера та Т. Лукмана, яка адаптована для пояснення динаміки сучасного освітнього простору через взаємозв'язок категорій легітимації та габітуалізації. Метою дослідження є апробація авторського концепту про взаємозв'язки процесів легітимації та габітуалізації у сфері вищої освіти на основі аналізу емпіричних даних про менеджмент сучасними українськими студентами власних освітньо-кар'єрних активностей.

Результати. У ході аналізу даних авторського онлайн-опитування студентів ЗВО м. Львова (2024 р., n=470) оцінено вплив об'єктивних чинників (статі, курсу, фактичного та пріоритетного форматів навчання) на габітуалізацію нових освітніх практик. З'ясовано, що формальне навчання залишається актуальним для сучасних студентів; прихильники очної форми навчання є більш відповідальними у здобутті освіти, тоді як студенти дистанційного формату виявляють меншу залученість до навчання, проте компенсують це через неформальну освіту. Охарактеризовано закономірності поєднання навчання та працевлаштування (досвід роботи не за фахом мають 42%, а за фахом - 29% респондентів, інтенсивність працевлаштування очікувано зростає на старших курсах).

Висновки. Продемонстровано, що в сучасних умовах сформувався новий типаж студента, для якого формальне навчання залишається ефективним, але за умови його поєднання з неформальною освітою, роботою та громадською діяльністю. Габітуалізовані дії студентів щодо менеджменту власного навчання та кар'єри поступово трансформуються в офіційно визнані інституційні норми вищої школи (системи додаткових балів за самоосвітню та позанавчальну активність, надання індивідуальних планів для працевлаштування за фахом тощо), що дає підстави обґрунтувати перехід габітуалізованих практик на новий рівень легітимації.

Ключові слова: вища освіта, габітуалізація, легітимація, освітньо-кар'єрні активності, кодифікація, студентство, російсько-українська війна

Стаття надійшла / Article arrived: 03.07.2026 // Схвалено до друку / Accepted: 10.08.2026 // Підписано до друку / Approved for printing: 12.08.2026

Вступ.

Сучасне українське суспільство, котре вже декілька років функціонує у умовах російсько-української війни, переживає чимало викликів, які стосуються як нагального виживання в надзвичайних обставинах воєнного часу, так і потенційного забезпечення життєдіяльності у повоєнному режимі. Однією із ключових сфер збереження суспільства та держави під час війни є сфера вищої освіти, яка націлена на формування молодого покоління, спроможного забезпечувати розвиток суспільства та відновити втрачене внаслідок військових дій. З одного боку, згідно вимог часу, офіційна політика України мала б бути спрямована на синхронізацію нових освітніх практик з пріоритетними напрямками розвитку європейської освіти (зокрема, забезпечення відповідного рівня якості вищої освіти, розвиток індивідуальних освітніх траєкторій, розвиток академічної мобільності, рівний доступ до освіти, забезпечення освіти протягом життя тощо) (UNESCO, 2022). З іншого боку, в умовах війни існує низка об'єктивних і суб'єктивних умов та контекстів, які можуть або сприяти, або стримувати виникнення, розвиток та впровадження нових освітніх практик. Власне, такі неоднозначні трансформаційні процеси, які відбуваються у вищій освіті сучасної України, будуть розглянуті у цій розвідці, зокрема, крізь призму таких процесів, як легітимація та габітуалізація.

Будь-які новації, втому числі у сфері вищої освіти, проходять процеси легітимації, тобто суспільного

прийняття існуючих порядків, та габітуалізації, тобто звикання до певних суспільних практик. Легітимація більшою мірою пов'язана з прийняттям порядків на теоретичному рівні, тоді як габітуалізація швидше стосується рутинізації тих чи інших фактів та процесів у практичному вимірі. Процеси легітимації та габітуалізації взаємно доповнюють один одного і синергетично дають підстави для конструювання нових суспільних порядків.

Новітні освітні практики є дуже різними за своєю природою. Частково їх ініціює Міністерство освіти та науки України (наприклад, збільшення кількості дисциплін, які можуть обирати студенти самостійно), інші освітні практики проходять шлях габітуалізації та легітимації «знизу» від студентів, викладачів і до адміністрації ЗВО (наприклад, поширення неформальної освіти). Окрім того, в українському суспільстві продовжують функціонувати старі освітні практики, які були поширені у довоєнний час, таким чином утворюючи складні комбінації у межах функціонування освітнього інституту.

Теоретико-методологічною базою цього дослідження є поєднання низки позицій теорії конструювання соціальної реальності П. Бергера та Т. Лукмана (Berger & Luckmann, 1991). Базуючись на важливих положеннях згаданих авторів, було сконструйовано схематичні зв'язки між такими ключовими категоріями, як «легітимація» та «габітуалізація», які, як ми припускаємо, будуть властиві також і для освітньої сфери (див. рис. 1).

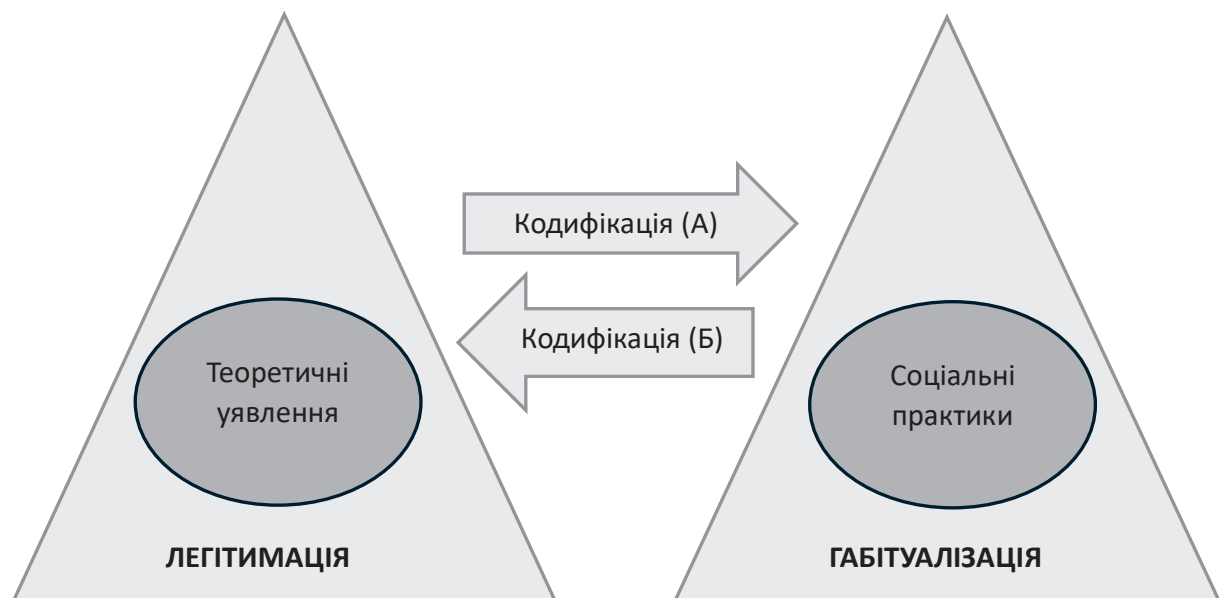

Рис. 1. Взаємозв'язки між легітимацією та габітуалізацією (сконструйовано для дослідження сфери вищої освіти).

Авторська дослідницька логіка полягає в тому, що формування новацій, зокрема, у сфері вищої освіти, можна пояснити через два ключові процеси – легітимацію та габітуалізацію. Легітимація, як процес суспільного визнання, передбачає конструювання певних уявлень на теоретичному рівні, а габітуалізація, як процес особистісного звикання, пов'язана з певними соціальними практиками. Ці дві категорії пов'язані між собою ще одним важливим соціальним процесом – кодифікацією. Згідно запропонованої дослідницької логіки кодифікація відбувається у двох напрямках і, відповідно, має два спрямування.

1) Кодифікація (А) – це процес трансформації теоретичних уявлень у ті чи інші практики, який передбачає спочатку легітимацію на рівні уявлень, а потім – габітуалізацію в межах практик. Це дає підстави вважати, що така кодифікація «рухається» від суспільного до індивідуального, а отже, може називатися «індивідуально-орієнтованою/спрямованою».

2) Кодифікація (Б) – це процес, який започатковується у габітуалізованих індивідуальних практиках, а потім трансформується в уявлення на рівні суспільної легітимації. Таку кодифікацію ми називаємо «суспільно-орієнтованою/спрямованою».

Таким чином, кодифікація формується в теоретичних уявленнях і втілюється в габітуалізованих практиках, а потім знову повертається до уявлень вже на новому вищому рівні легітимації – у такий спосіб формуючи нові суспільні порядки. Вказана схема буде апробована на прикладі теоретичних уявлень про вищу освіту та габітуалізованих освітніх практик в умовах сучасного українського суспільства, які разом конструюють нові порядки в освітньому середовищі.

Запропонована вище логіка дає підстави аналізувати процеси легітимації та габітуалізації нових освітніх практик та уявлень у системі вищої освіти у двох стратегічних напрямках:

- індивідуальна спрямованість вищої освіти (серед базових показників буде розглянуто індивідуальні освітні траєкторії в межах ЗВО, які реалізуються через дисципліни вільного вибору студента, співвідношення вузькоспеціалізованих та світоглядних дисциплін, академічну мобільність тощо);

- суспільна спрямованість вищої освіти (поєднання формального навчання з іншими видами освітньо-кар'єрних активностей – таких, як робота, неформальна освіта, громадська діяльність, спорт, волонтерство тощо).

Таким чином, мета цієї роботи полягає в двосторонній (індивідуально-спрямованій та суспільно-спрямованій) апробації концепту про взаємозв'язки процесів легітимації та габітуалізації, зокрема, у сфері вищої освіти. Така апробація буде здійснена за допомогою результатів авторського дослідження «Нові освітні практики в Україні» (2024

р., метод онлайн-опитування, вибірка сконструйована методом основного масиву, 470 осіб, цільова аудиторія – студенти, що навчаються у закладах вищої освіти міста Львова. Вибірка становила 470 осіб, серед яких 60% – жінки, 40% – чоловіки; розподіл студентів за курсом навчання: 28% – 1 курс, 24% – 2 курс, 21% – 3 курс, 19% – 4 курс, 8% – магістри 1 року навчання. Проведення дослідження у м. Львові, з одного боку, є його обмеженням, оскільки не включає інші регіони України, які в умовах російсько-української війни переживають зовсім інші кейси. Проте з іншого боку, тилловий Львів дає змогу дещо вийти за рамки екстремального воєнного режиму і спробувати прогнозувати розвиток сфери вищої освіти після завершення війни.

Перша частина цього концепту, зокрема, механізм габітуалізації індивідуально-орієнтованих освітніх практик (котрі формують індивідуальні освітні траєкторії сучасних студентів і стосуються здебільшого вільного вибору студентами навчальних дисциплін різних рівнів і форматів, академічної мобільності, створення індивідуальних навчальних планів тощо) була розглянута у попередній авторській розвідці (Калиняк, Козаченко, 2026). Було визначено, що індивідуалістичні освітні практики мають здебільшого інституційне походження, залежать від різних інституцій, відповідно, конструюються вимушено, часто амбівалентно та ірраціонально. Також було продемонстровано, що індивідуалістичні освітні практики є частково легітимізованими (нормативно і символічно) на рівні теоретичних уявлень, достатньо габітуалізованими на рівні самої практичної реалізації та не до кінця легітимізованими на наступному теоретичному рівні (бракує когнітивної або рефлексивної легітимації). Тобто можна стверджувати, що в системі сучасної вищої освіти процес індивідуально-орієнтованої кодифікації відбувається, оскільки закладені інституційно теоретичні уявлення, які вже є легітимізовані, габітуалізуються у процесі практичної освітньої діяльності.

У цій статті увагу буде сконцентровано на другій частині концепту про взаємозв'язки процесів легітимації та габітуалізації, зокрема, у сфері вищої освіти (див. Рис. 1). Буде досліджено процеси габітуалізації та легітимації нових освітніх практик, котрі, відповідно до нашого бачення, називаються суспільно-орієнтованими та стосуються функціонування вищої освіти у широкому суспільному контексті загалом, та менеджування сучасними студентами власних освітньо-кар'єрних активностей, зокрема. Згідно закладеного концепту, заплановано зрозуміти, як відбувається суспільно-орієнтована кодифікація освітніх практик у сфері сучасної вищої освіти.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Серед основних тем соціологічних розвідок вищої

освіти, як зазначають А. Терещенко та В. Мороз, піднімаються теми функціонування в умовах війни й активних бойових дій, зокрема, питання системної кризи та пошуку нових форм взаємодії вищої освіти й суспільства. Сучасні університети набувають характеристик ініціаторів та організаторів сталих соціальних мереж у широкому сенсі, що утримують баланс, зв'язки й комунікації всередині мережі численних і різностатусних суб'єктів (Терещенко & Мороз, 2024).

Вища освіта в контексті війни стала об'єктом соціологічного дослідження в рамках проекту «Університети в облозі: виклики для української системи вищої освіти після повномасштабного вторгнення Росії в Україну», що реалізовувався Школою політичної аналітики НаУКМА у партнерстві з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. В межах дослідження було проведено онлайн-опитування студентів українських ЗВО (вибірка - 12 019 осіб з 31 закладу вищої освіти державної форми власності), напівструктуровані індивідуальні інтерв'ю з представниками адміністрацій десяти університетів-кейсів та фокус-групові інтерв'ю зі студентством та викладач(к)ами. Оскільки дослідження реалізовувалося з червня по березень 2022 року, то це дає нам певне бачення як функціонувала вища освіта в Україні одразу після повномасштабного вторгнення (Осипчук, Яковлев, Суслов, Усачова & Шалімов, 2022).

В 2023 р. вийшов звіт аналітичного центру «ОсвітАналітика» Київського університету імені Б. Грінченка за підтримки Фонду Конрада Аденауера «Вища освіта в Україні: зміни через війну». На основі відкритих джерел інформації автори звіту аналізують проблеми та виклики, з якими стикнулася система вищої освіти в Україні під час війни, публічну політику в сфері вищої освіти після 24 лютого 2022 року та напрями трансформації та відновлення системи вищої освіти. Зокрема, вказується на новий порядок вступу до закладів вищої освіти, значні економічні, людські втрати та психологічні проблеми студентів і викладачів, підтримку українських студентів та науковців в межах різних грантових програм, вимушене переміщення університетів тощо (Ніколаєв, Рій, Шемелинець, 2023).

Варто зазначити, що Державна служба якості освіти проводить щорічне моніторингове дослідження (онлайн анкетування), що дозволяє оцінити рівень задоволеності учасників освітнього процесу його організацією, а також визначити ключові проблеми й напрями удосконалення безпечного освітнього середовища. Згідно висновків дослідження 2025 року (в опитуванні взяли участь 19 369 респондентів, з них: 3 888 педагогічних (науково-педагогічних) працівників; 15 481 здобувач освіти) більше половини студентів навчаються очно, а чверть – у змішаному форматі, що дозволяє поєднувати безпеку, гнучкість та академічну

ефективність. Учасники освітнього процесу задоволені організацією навчання (81-82 бали за методикою ACSI), що свідчить про позитивне сприйняття якості управління та внутрішньої комунікації у ЗВО (Державна служба якості освіти, 2026).

У 2025 році дослідження на схожу тематику проводив М. Агарков, який аналізував вплив інформаційно-мережових трансформацій на сферу вищої освіти України. Емпіричною базою були дані всеукраїнського опитування 2552 здобувачів вищої освіти, проведеного методом онлайн-анкетування. За даними дослідника, половина студентів навчаються повністю або частково онлайн. Автор зазначає, що цифровізація стала невід'ємною частиною освітнього процесу, проте серед найпоширеніших проблем студенти вказують технічні труднощі, брак живої взаємодії, зниження мотивації та прояви цифрової втоми. Студенти позитивно оцінюють потенціал технологій, але наголошують на необхідності педагогічної підтримки й розвитку цифрової культури у вищій освіті. Автор зазначає, що ефективність цифрової трансформації залежить не лише від технологічної бази, але й від готовності викладачів і студентів до нових ролей у навчальному середовищі. Наприклад, більшість опитаних використовують ШІ, переважно ChatGPT, для різних цілей – від отримання пояснень до генерації ідей, проте багато викладачів насторожено або негативно налаштовані стосовно використання штучного інтелекту в освіті (Агарков, 2025).

А. Марчук також аналізує вплив цифровізації на вищу освіту, зазначаючи, що серед переваг цифровізації є можливість побудови індивідуальних траєкторій навчання, можливість навчатись у зручний час незалежно від територіальної доступності, доступність навчальних матеріалів, використання передових технологій для навчання, пошуку інформації та її ілюстрування й демонстрації. Водночас цифровізація може призводити до певних деструкцій: недостатнє включення студента в навчальні заняття, брак уваги, випадки неетичної поведінки та недотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти в освітньому процесі (Марчук, 2023).

Результати дослідження.

Проаналізовані результати авторського дослідження дозволяють побачити, наскільки студенти у процесі здобуття вищої освіти включені до широкої суспільної соціалізації, зокрема, за рахунок легітимації своїх звичних/габітуалізованих практик та менеджування власних освітньо-кар'єрних активностей. Серед базових практик, актуальних для студентів, ми виокремили формальне навчання у вищій школі, неформальну освіту, позанавчальну активність (наука, громадська діяльність, спорт, творчість тощо), а також роботу під час навчання, яку розділили на роботу за фахом та роботу не за

фахом, який здобувають студенти. Ці практики досліджуються у контексті суспільно орієнтованої кодифікації, котра передбачає габітуалізацію соціальних практик на особистісному рівні та їхню подальшу легітимацію у ширшому форматі.

Найбільш актуальною серед зазначених практик, відповідно до результатів проведеного дослідження, є формальне навчання у вищому навчальному закладі. Серед усіх опитаних 88% вказали на те, що практикують старанне навчання у вищій школі; 40% студентів роблять це на постійній основі, дещо більше (48%) таких, які старанно навчаються час від часу. Результати тесту χ^2 незалежності демонструють залежність між статтю студентів та їхнім ставленням до формального навчання. На рівні статистичної значущості 0,01 можемо стверджувати, що дівчата навчаються старанніше, ніж хлопці. Серед дівчат бачимо 45% таких, які старанно навчаються у постійному режимі, тоді як серед хлопців старанних у розумінні здобуття формальної освіти студентів менше (33%). Тест χ^2 незалежності не показав залежності між старанням навчанням у вищій школі та курсом, на якому знаходяться студенти, а також форматом, за яким люди фактично навчаються. Проте вдалося виявити залежність між практикуванням старанного навчання та тим, яку форму навчання студенти вважають пріоритетною. З впевненістю 95% ($\alpha=0,05$) можемо стверджувати, що найбільше студентів, які старанно навчають на постійній основі, серед прихильників очного навчання (46%), дещо менше (39%) – серед тих, хто надає перевагу змішаному формату навчання та найменше (32%) – серед тих, хто вважає пріоритетним дистанційне навчання. З нашої точки зору, ці результати можуть свідчити про те, що більш відповідальними стосовно отримання якісної вищої освіти є все ж таки студенти, які хочуть навчатися в «живому» форматі, а менш відповідально на загальне до здобуття власної вищої освіти ставляться ті, хто хотів би навчатися онлайн.

Другу позицію за актуальністю для сучасних студентів займає неформальна освіта, яку тією чи іншою мірою практикують 64% опитаних. У цьому питанні значно більше тих, хто практикує отримання неформальної освіти час від часу (49%), натомість тих, які займаються своїм саморозвитком у такий спосіб постійно лише 15%. За результатами тесту χ^2 незалежності ми не можемо говорити про залежність практики здобуття неформальної освіти ні від статі студентів, ні від їхнього віку, ні від того, яку форму навчання вони вважають пріоритетною. Проте з впевненістю 95% ($\alpha=0,05$) можемо стверджувати про залежність актуальності неформальної освіти та формату фактичного навчання – відчутно вищим є відсоток тих, хто постійно отримує неформальну освіту, серед студентів дистанційного навчання (35%), тоді як серед студентів змішаного навчання таких 18%, а серед студентів очного навчання – лише 12%. Таким

чином, бачимо, що студенти дистанційної форми з різних причин частково заміняють своє формальне навчання неформальним, що може свідчити про конструювання такого типу сучасного студента, який поєднує формальну та неформальну освіти, однак для такого поєднання обирає дистанційний формат навчання у вищій школі.

Третю позицію серед практик, які є актуальними для сучасних студентів під час навчання у вищій школі, є позанавчальна активність (громадська діяльність, наука, спорт, творчість тощо), яку у поєднанні з навчанням практикують 58% опитаних. Цікаво відзначити, що результати тесту χ^2 незалежності не показали залежності цього показника від жодного із тестованих факторів – на позанавчальну активність не впливає ні стать, ні курс студентів, ані формат навчання чи надання пріоритетності тій чи іншій формі навчання. Можемо припустити, що це може бути пов'язано з дуже широким розумінням того, що таке позанавчальна активність, яка насправді може включати дуже велику кількість та різноманітність видів діяльності. Дозволимо собі зауважити, що таке широке розуміння позанавчальної активності, за нашим припущенням, мало б практикуватися більшою кількістю сучасних студентів. Якщо подивитися на ці дані з іншого боку, то більше, ніж 40% сучасних студентів не вказали, що постійно чи іноді є активними у позанавчальному контексті. Зважаючи на те, що саме студентська молодь «у суспільних уявленнях» мала б бути максимально активною у різних суспільних справах, особливо в умовах російсько-української війни, такий значний відсоток певною мірою пасивних студентів насторожує.

Наступними актуальними практиками, які є важливими для соціалізації сучасних студентів та формування їх у потенційному професійному руслі, є поєднання навчання та роботи. Відповідно до запропонованого поділу, більше сучасні студенти практикують (постійно та час від часу) під час навчання у вищій школі роботу не за фахом (42%). Роботу, що пов'язана з майбутньою професією, вдається отримати і поєднати з навчанням (постійно та час від часу) 29% опитаних студентів. Більша популярність нефахової праці серед студентів, порівняно з фаховою, є зрозумілою, адже таку роботу в молодому віці і без завершеної відповідної освіти знайти простіше. Проте вказані відсотки свідчать, що така практика, як поєднання навчання у вищій школі та роботи має важливе значення для сучасних студентів. Згідно з результатами проведеного дослідження не цікавляться роботою під час навчання у вищій школі менше чверті сучасних студентів (22% не цікавляться роботою за фахом і 24% не цікавляться роботою не за фахом). Натомість 35% декларують бажання все ж працювати за фахом і 23% зазначають, що планують влаштуватися на нефахову роботу під час навчання.

стали звичними для багатьох студентів і, відповідно, потребують нового рівня легітимації. Тобто сучасний студент позиціонується як різностороння особистість з широкими суспільно спрямованими потребами, для якої формальної освіти не достатньо. Формування таких особистостей можливе у різних освітніх форматах, серед яких сучасні студенти м. Львова обирають змішаний (43%). Зважаючи на такі запити, сучасні студенти мали б отримати змогу не лише чистого здобуття формальної вищої освіти, але й інші альтернативні можливості, які б забезпечили потреби сучасної молодої людини до різностороннього розвитку та зробили процес менеджування, який розривається між освітою і кар'єрою, більш зрозумілим та збалансованим. Такими альтернативами можуть бути повноцінні організовані як змішана, так дистанційна освіта.

Можемо знайти чимало підтверджень того, що описані освітні практики, які значною мірою габітуалізовані у середовищі сучасних студентів, справді тяжіють до легітимації на новому рівні. Наприклад, в сучасних освітньо-професійних програмах важливе місце займає неформальна освіта, зокрема, студенти мають змогу отримати додаткові бали за свою роботу у форматі неформальної освіти. Щодо позанавчальної активності, то також існує система додаткових балів, які мають суттєве значення при формуванні стипендійного рейтингу. Робота за фахом може бути підставою для отримання студентом чи студенткою індивідуального навчального плану, який дозволяє поєднувати навчання та роботу. Тобто освітні практики, що були сформовані у середовищі студентів, пройшли процеси габітуалізації і набувають легітимізованого статусу. Звичайно, що цей процес ще перебуває на початковому етапі, проте потенційно має добрі перспективи для продовження.

Висновки.

Відповідно до результатів проведеного дослідження, сучасні студенти, зокрема у м. Львові, у своїх потребах виходять за межі інституту вищої освіти, намагаючись інтегруватися в соціум через суміжні практики, які поєднуються з практиками формальної освіти (неформальна освіта, поєднання освіти та роботи, позанавчальна активність тощо). Всі ці суміжні до освітніх практики по-різному залежать від статі, курсу чи формату навчання студентів, однак на загал тлумачаться сучасними студентами львівських ЗВО як важлива частина їхньої студентської соціалізації. Це дає підстави говорити про новий типаж студента та студентки, для яких формальна вища освіта є важливою частиною формування їхніх особистостей, проте оптимально реалізується у поєднанні з іншими суміжними до освітніх практиками. Для таких студентів актуалізується необхідність більш активно

менеджувати свій час, балансувати між освітніми та кар'єрними активностями.

Можемо стверджувати, що зазначені освітні практики, зокрема, здобуття неформальної освіти паралельно з формальною, поєднання освіти та роботи, різноманітна позанавчальна активність тощо, є значною мірою габітуалізованими у середовищі сучасних студентів ЗВО м. Львова, а окремі приклади дозволяють робити висновки про успішні початки процесів легітимації цих практик на формалізованому теоретичному рівні. Тобто габітуалізовані освітні практики створили передумови для включення сучасних студентів до особливого сучасного соціуму, в якому важливе місце відводиться накопиченню та нашаруванню різних освітніх практик, які саме у поєднанні та багатоманітності дають найкращі можливості для успіху, проте вимагають нового рівня управлінських навик як від студентів, так і від ЗВО. Маємо всі підстави говорити про те, що суспільно-орієнтована кодифікація освітніх практик сучасної вищої освіти є активним процесом – габітуалізовані студентами освітні практики рухаються у напрямку легітимації у широкому суспільному контексті, трансформуючи образ успішних студентів як різнобічних та багатозадачних професіоналів. Більше того, система вищої освіти, яка йде в ногу з сучасними трендами та потребами, змушена раніше чи пізніше легітимізувати ці практики.

Отже, повертаючись до авторського концепту про зв'язки між легітимацією, сформованою теоретичними уявленнями, та габітуалізацією, в межах якої ці уявлення втілюються на практиці, можемо стверджувати, що ця схема працює на прикладі сучасної вищої освіти. Результати дослідження дали підстави продемонструвати зв'язки між теоретичними уявленнями сучасних студентів м. Львова про вищу освіту та їхніми габітуалізованими освітніми та суміжними з ними практиками у двох напрямках – індивідуально-орієнтованому та суспільно-орієнтованому. Тобто кодифікація нових освітніх практик відбувається через поєднання двох дискурсів – індивідуалізації вищої освіти та включення її у широкий суспільний контекст. Таке поєднання дає підстави вважати сучасну вищу освіту важливою для сучасних молодих людей, однак такою, що вимагає, з одного боку, значно більше рефлексивності щодо індивідуалізаційних підходів та доповнення суміжними соціальними практиками, з іншого. Інститут вищої освіти у сучасному світі, зокрема, в Україні, яка перебуває у дуже складних умовах російсько-української війни, має чимало викликів, які можна долати через відрефлексовану та вдало зменеджовану синергію процесів легітимації та габітуалізації актуальних освітніх практик.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Агарков, М. В. (2025). Функціонування вищої освіти в інформаційно-мережевому суспільстві: результати опитування здобувачів. *Український соціум*, 95(4), 82–106. <https://doi.org/10.15407/socium2025.04.082>
- Березовська, Л. (2022). Самооцінка студентів, що поєднують навчання та роботу. *Вчені записки Університету «КРОК»*, (3(67)), 153–160. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-153-160>
- Державна служба якості освіти України. (2025). *Результати моніторингового дослідження організованого початку 2025/2026 навчального року. Сфера вищої освіти*. <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2026/03/zvit-zvo-2025-26.pdf>
- Калиняк, О. Т., & Козаченко, О. О. (2026). Формування індивідуальних освітніх траєкторій сучасних студентів: габітуалізація нових практик у сфері вищої освіти в Україні. *Габітус*, 81(1), 8–12. <https://doi.org/10.32782/hbts.81.1.8>
- Марчук, А. (2023). Якість вищої освіти в надзвичайних умовах: освітні втрати й дисфункції цифровізації вищої освіти та дистанційного навчання. *Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві*, (1(47)), 80–89. <https://doi.org/10.55643/ser.1.47.2023.48.2>
- Ніколаєв, Ю., Рій, Г., & Шемелинець, І. (2023). *Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт*. Київський університет імені Бориса Грінченка. <https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf>
- Осипчук, А., Яковлев, М., Суслов, А., Усачова, В., & Шалімов, В. (2022). *Університети під час війни: від закладу освіти до соціальної місії*. Школа політичної аналітики НАУКМА. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c20b0b6d-be52-4b0b-8544-2fbdbc4850dd/content>
- Терещенко, А., & Мороз, В. (2024). Сучасний університет України у вимірі соціології: інституційні, контекстні й технологічні трансформації. *Габітус*, (59), 25–29. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.59.3>
- Berger, P.L., & Luckmann, T. (1991). *The social construction of reality*. <https://web.archive.org/web/20191009202613id/http://perflensburg.se/Berger%20social-construction-of-reality.pdf>
- UNESCO, 2022, Higher education global data report (Summary). A contribution to the World Higher Education Conference 18-20 May 2022. https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/UNESCO_Higher%20Education%20Global%20Data%20Report_Working%20document_May2022_EN_0.pdf?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR2aj8e_mOFQhy9eAu5WTYGUI0SvXDccAzNNFDdp9WmaU_oQZYY_X55PRE8_aem_AbGdgnTGPlIW_myKAAdCahnUqnFPMx1OCjY1VJoAW0ek5VdZpfVLndk5IZ4MFYi2Unu12R4dxI1wGqaKVSIlvnbTV

REFERENCES

- Agarkov, M. V. (2025). Functioning of higher education in the information-network society: Results of a survey of applicants. *Ukrainian Society*, 95(4), 82–106. <https://doi.org/10.15407/socium2025.04.082>
- Berezovska, L. (2022). Self-esteem of students combining study and work. *Scientific Notes of «KROK» University*, (3(67)), 153–160. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-153-160>
- Berger, P.L., & Luckmann, T. (1991). *The social construction of reality*. <https://web.archive.org/web/20191009202613id/http://perflensburg.se/Berger%20social-construction-of-reality.pdf>
- Kalyniak, O. T., & Kozachenko, O. O. (2026). Formation of individual educational trajectories of modern students: Habitualization of new practices in the field of higher education in Ukraine. *Habitus*, 81(1). <https://doi.org/10.32782/hbts.81.1.8>
- Marchuk, A. (2023). Quality of higher education in emergency conditions: Educational losses and dysfunctions of digitalization of higher education and distance learning. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, (1(47)), 80–89. <https://doi.org/10.55643/ser.1.47.2023.48.2>
- Nikolaiev, Yu., Rii, H., & Shemelynets, I. (2023). *Higher education in Ukraine: Changes due to the war: Analytical report*. Borys Grinchenko Kyiv University. <https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf>
- Osypchuk, A., Yakovlev, M., Suslov, A., Usachova, V., & Shalimov, V. (2022). *Universities during the war: From an educational institution to a social mission*. School of Policy Analysis NaUKMA. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c20b0b6d-be52-4b0b-8544-2fbdbc4850dd/content>
- State Service of Education Quality of Ukraine. (2025). *Results of the monitoring study of the organized beginning of the 2025/2026 academic year. Sphere of higher education*. <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2026/03/zvit-zvo-2025-26.pdf>
- Tereshchenko, A., & Moroz, V. (2024). Modern university of Ukraine in the dimension of sociology: Institutional, contextual and technological transformations. *Habitus*, (59), 25–29. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.59.3>
- UNESCO. (2022). *Higher education global data report (Summary)*. A contribution to the World Higher Education Conference 18-20 May 2022. https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/UNESCO_Higher%20Education%20Global%20Data%20Report_Working%20document_May2022_EN_0.pdf?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR2aj8e_mOFQhy9eAu5WTYGUI0SvXDccAzNNFDdp9WmaU_oQZYY_X55PRE8_aem_AbGdgnTGPlIW_myKAAdCahnUqnFPMx1OCjY1VJoAW0ek5VdZpfVLndk5IZ4MFYi2Unu12R4dxI1wGqaKVSIlvnbTV